

SPIRITISMUL HASDEIAN INTRE STIINTA SI SIMBOLISTICA

EZOTERICA

**Constantina Raveca BULEU, Cercetător științific III PhD,
Academia Română,
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-
Napoca**

***Abstract:** By claiming to be science when it burst into the European cultural milieu with Allan Kardec's Book of Spirits issued in 1857, reaching its peak during the WWI, when death was really overwhelming, spiritualism shared both discourses aiming to stress its scientific status, as well as attempts to scientifically prove the existence of the spirits, and a series of accusations and derisions, as those promoted by René Guénon and his esoteric counterparts. In Romania, the leading figure of spiritualism was the prestigious historian and writer Bogdan Petriceicu-Hasdeu, highly esteemed by the academia, whose intellectual perception was nevertheless distorted because of the scholar's interest in spiritualism, during the last decades of his existence. In spite of these distortions, Hasdeu was heralded by the historian of religions Mircea Eliade, attracted by Guénon in the first decades of his scientific formation. Induced, notoriously, by the early death of his gifted and precocious daughter Iulia, Hasdeu's obsession with spiritualism materializes in a book – Sic cogito – and in a bizarre, symbolic and heterogeneous architecture – a castle in Campina, conceived as a sacred place to communicate with his daughter. Furthermore, Iulia's final resting place, a crypt erected in the Bellu Cemetery in Bucharest, is also full of symbolic and esoteric messages. The paper intends to present both the two monuments and the book, Sic cogito, whose family-centered methodology contradicts Allan Kardec's idea that a person is able to contact only the "illustrious" spirits from outside of his or hers family. A further investigation of Hasdeu's already published Spiritualist Archive will deepen the scholar's main thesis, formulated in Sic cogito, that spiritualism should be accepted both as science and faith.*

***Keywords:** Bogdan Petriceicu Hasdeu, Allan Kardec, spiritualism, dialogue with the dead, esotericism*

Spiritismul intră în arealul cultural și cutumiar al secolului al XIX-lea cu pretenția de a fi știință, grație francezului Allan Kardec (Hippolyte Léon

Denizard Rivail), fondatorul disciplinei, devenit rapid extrem de popular. Lucrarea sa din 1857, *Cartea Spiritelor*, este un tratat compus din întrebări și răspunsuri, la care se adaugă o serie de eseuri, în care autorul explorează natura Spiritelor și relația lor cu lumea materială.

Entuziasmul provocat în epocă de experiențele spiritiste generează inclusiv dezbateri științifice. Se vorbește astfel despre o „a patra dimensiune”, spiritistă, pe care fizicieni cât se poate de respectabili încearcă s-o demonstreze. Unul dintre ei este Johann Karl Friedrich Zöllner (prezent în argumentația hasdeiană din *Sic cogito*), care, în tentativa sa de a-și dovedi științific afirmațiile, apelează la ajutorul mediumului Henry Slade, rezultatele experimentelor fiind publicate în 1878 în lucrarea *Transcendental Physics*. Teozofia nu rămâne, nici ea, insensibilă la existența unui asemenea argument favorabil practicilor sale, Charles Webster Leadbeater integrând în lucrarea sa din 1903, *The Other Side of Death*, teoria celei de-a patra dimensiuni, echivalentă pentru el cu vederea astrală a clarvăzătorului. Trebuie menționat că atât Charles Webster Leadbeater, cât și Annie Besant practică spiritismul și cu scopul de a reconstitui viețile (încarnările) trecute ale membrilor Societății Teozofice, o asemenea incursiune revelând condiționarea karmică de măreție a lui Besant, identificată într-un stadiu anterior cu o maimuță căreia i se datorează salvarea vieții lui Buddha. De altfel, concepția karmică, fondată pe ideea nemuririi Spiritului divin și a Ego-ului care se reîncarnează, asigurând astfel viața de după moarte, este plener încorporată în doctrina teozofică.

Cesare Lombroso, în *Hipnotism și spiritism* (1910), conferă și el o anumită respectabilitate științifică noțiunii oculte de a patra dimensiune. Razele Röntgen, descoperite în 1908, dau un nou impuls entuziasmului spiritist, revoluționând conceptul de materie și, în viziunea multor teozofi, legând științificul ca atare de lumea astrală. Întregul fenomen își pune masiv pecetea asupra artei, avangardele recurgând constant la amestecul de științificitate și tradiție ocultă, de notorietate fiind cercul lui Apollinaire. La noi, experimentele spiritiste se leagă mai ales de numele lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, care construiește la Câmpina un templu dotat cu un eșafodaj simbolic, menit să faciliteze contactul cu spiritul fiicei sale moarte, Iulia. Mărturiile scrise ale acestor experimente sunt *Sic cogito*, lucrare dictată aproape în întregime de către spiritul Iuliei, în perioada 1891-1892, precum și seria de transcrieri adunate în *Arhiva spiritistă*,

textele fiind scrise în franceză, rusă (mai ales acelea care provin de la spiritul lui Alexandru Hasdeu) și română.

Departate de a fi întâmpinat cu un entuziasm unanim de către ezoterici, spiritismul este atacat de René Guénon¹, care, în *Eroarea spiritistă*, îl cataloghează drept o deviație de la spiritul religios, apărută pe fondul dezechilibrului spiritual general de la mijlocul secolului al XIX-lea, echivalentă cu o adevărată „psihologie a proștilor”². De altfel, atacurile lui René Guénon împotriva teozofiei și a altor mișcări oculte vizează în primul rând superficialitatea și lipsa de exigență manifestată de acestea în raport cu grupul-țintă. Ceea ce stârnește reacția vehementă a lui René Guénon este postulatul că, departe de a fi propusă doar ca o posibilitate, comunicarea cu morții este prezentată ca un fapt real, gata împlinit.

Privit cu suspiciune de către autoritatea religioasă și nu puține ori cu ironie și neîncredere de către societatea civilă, spiritismul este interzis prin lege în România interbelică, guvernul liberal al lui Gheorghe Tătărescu emițând, la 30 martie 1936, *Jurnalul Consiliului de Miniștri pentru interzicerea magiei sau a științelor oculte*³ (neabrogat încă?!). Motivul acestei radicalizări pare a fi grija pentru sănătatea publică (explicabilă doar în măsura în care fenomenul spiritist ar fi fost larg răspândit), deoarece se considera că practicarea spiritismului poate genera maladii nervoase. Decizia oficială vine după o perioadă fastă pentru spiritism, agreat inclusiv în anturajul regal al lui Carmen Sylva.

În majoritatea cazurilor înregistrate în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX, mediumurile sunt femei. Exemplaritatea mediumnică a femeilor și, implicit, rolul lor privilegiat în cadrul ședințelor de spiritism se datorează faptului că în ele se combină, la modul ideal, „tipul potrivit de prezență cu tipul potrivit de absență”, cum spune Jill Galvan⁴. Femeile facilitează în mod firesc orice tip de comunicare cu exteriorul, rămânând în același timp aderente la un cult al privatului. Pe de altă parte, ele sunt corpuri prezente fizic, dar și minți capabile de disociere atunci când devin canale pentru mesajele altora. Norma nu se verifică în cazul

¹ René Guénon, *L'erreur spirite*. Éditions Traditionnelles, Paris, 1991, p. 3

² Ibid., p. 36

³ Apud., B.P. Hasdeu, *Protocoloalele ședințelor de spiritism*. Ediție îngrijită de Mircea Coloșenco și Jenica Tabacu, Prefață de Mircea Coloșenco, Traducerea textelor de Jenica Tabacu, Editura Saeculum I.O., București, 2000, p. 8

⁴ Jill Galvan, *The Sympathetic Medium. Feminine Channeling, The Occult, and Communication Technologies. 1859-1919*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2010, p. 12

ședințelor de spiritism ale lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, unde, în majoritatea cazurilor, în afară de el, participanții, mediumi sau asistenți, sunt bărbați.

Obstinația cu care cuvântul *știință* intervine în orice discurs spiritist indică refuzul adeptilor de a integra spiritismul în sfera ezoterismelor. Acesta este și punctul de vedere manifestat în *Sic cogito*, Hasdeu opinând, în regimul excluderilor (tipic pentru fenomenele ezoterice), că „*prin universalitatea principiilor sale și prin lipsa de patimă, Spiritismul este, sau cel puțin poate să devină, și tinde a deveni, singura credință-știință*”⁵. Un argument în favoarea științificității vine din direcția numărului impresionant de oameni de știință angrenați în experimentele spiritiste, cercul hasdeian ilustrând și el, impecabil, acest aspect. La celălalt pol, savantul identifică opt categorii⁶ de oameni: cei care râd întotdeauna de tot și de toate, adversarii mărginiți și orgolioși ai spiritismului, cei leneși și retractili în fața oricărei noutăți, liber-cugetătorii care resping orice morală și orice religie, genialoizii efemeri, ignoranții, anxioșii motivați de spectrul șarlataniei și cei nedumeriți. Dintre aceste clase care indică reacții față de spiritism, Hasdeu evaluează că doar ultimele trei pot fi convertite și determinate să înțeleagă credința-știință. Militantismul scientist hasdeian merge până la propunerea unei noi științe, spiritologia⁷, extrasă din biologie, spiritismul, restrâns la ideea comunicării cu morții, fiind acceptat doar ca denumire de etapă în evoluția domeniului.

Credința-știință postulată de Hasdeu îl definește pe Dumnezeu ca pe un infinit din care fapăturile au fost create și care, fiind esențialmente nelimitat, cuprinde în sine totul. Implicația imediată a acestei definiții este raportul dintre mărginire și dez-mărginire: dacă, în actul creației, din infinit se creează finitul, în evoluția sa, sufletul tinde să revină la infinitul prim, la Dumnezeu. El face acest lucru evolutiv, trecând, etapă cu etapă, prin toate fazele scării evolutive, până la atingerea perfecțiunii, mânat fiind mereu de natura divină înscrisă în el la origine. Pentru a ilustra acest aspect, Hasdeu apelează la o reflecție a „*spiritistului Giordano*

⁵ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Sic cogito*. Postfață de dr. Mihai Neagu Basarab, Editura Evenimentul, București, 1990, p. 12

⁶ Ibid., pp. 12-15

⁷ Ibid., p. 48

Bruno": „ este un spirit în toate; nu se află nici un corp, fie oricât de mic, unde să nu fie cuprinsă o părticică din substanța dumnezeiască ce-l însuflețește”⁸.

Aderența savantului român la axioma neoplatonică și nuanțat gnostică a geniului renesantist deschide posibilități hermeneutice interesante. Astfel, Dorin Ștefănescu⁹ derivă proiectul hasdeian din neoplatonism, plecând de la postularea existenței divine ca singura existență a Sufletului Universal transcendent, care dă naștere sufletului particular, imanent acestei lumi. Însă, spre deosebire de neoplatonism, în viziunea lui Hasdeu, mărginirea inerentă lumii antrenează prezența răului în lume, un rău generat în substanța creației, dar nu un rău de proveniență divină. O altă diferență constă în reprezentarea hasdeiană a raportului dintre sufletul individual și cel universal; pentru savantul român, făptura este o parte a infinitului din care ea a fost creată

Un alt pilon al doctrinei spiritiste îl reprezintă nemurirea, înțeleasă ca menținere a individualității sufletului în ciclul de întrupări progresive, inexorabil înscrise pe un vector de dezmarginire, până la contopirea cu infinitul, cu Dumnezeu. Dacă orice mărginire a substanței divine reprezintă o scădere, o pierdere, fiecare întrupare trebuie să echivaleze cu un spor în logica dezmarginirii. Aici se produce redimensionarea teoriei evoluției speciilor – carentă din cauza absenței etapelor intermediare dintre specii –, pentru a deveni compatibilă cu progresul implacabil postulat de spiritism. În termenii hasdeieni, evoluția imperfecțiunii înspre supraom este asigurată prin antropotehnie¹⁰, creșterea oamenilor pentru binele oamenilor. Altruismul și jertfa de sine facilitează progresul, modelul absolut al acestei conduite, catalogat ca supraom în sintaxa spiritistă hasdeiană, fiind Iisus. Aparte de ceea ce spunea Nietzsche, supraomul lui Hasdeu constituie „o specie ajunsă prin evoluțiune la o adevărată înaltă superioritate”¹¹. Se ajunge astfel la a treia coordonată esențială a doctrinei spiritiste din *Sic cogito* – destăinuirea, revelația –, rezultat al materialității sufletelor celor morți, care pot fi supraoameni ce inspiră ființele umane mai puțin evolute.

În progresia sa către infinit, ființa se cunoaște pe sine și își folosește constant capacitățile creatoare pentru a se dezmargini, arta, știința și

⁸ Ibid., p. 21

⁹ Dorin Ștefănescu, *Celălalt Hasdeu. Doctrina esoterică*. Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009, pp. 11-15

¹⁰ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Sic cogito*. ed. cit., pp. 42-43

¹¹ Ibid., p. 45

idealurile funcționând ca instrumente de desăvârșire. Un alt impuls al acestei progresii vine din arealul somnului și al somnambulismului, investigate de Hasdeu în capitolul al doilea din *Sic cogito*, prin apelul la un număr impresionant de cazuri, menite să demonstreze autonomia sufletului individual în treptata desfășurare a metamorfozelor efemere ale trupului. Această autonomie explică posibilitatea comunicării între morți și cei rămași pe pământ, cu condiția ca raporturile dintre ei să fie guvernate de iubire. „Iubirea este unicul raport între făptură și între Dumnezeu; mărginire de o parte, desmărginire de cealaltă, acțiune și reacțiune, întregul mecanism al universului, mecanism așa de simplu în sublimitatea sa, se cuprinde în principiul iubirii”¹² – notează Hasdeu și extinde principiul la statutul de „cheie a spiritismului”¹³. Altfel spus, numai o relație ancorată în iubire poate genera comunicarea între evocator și spiritul evocat.

O tipologie a iubirii¹⁴ se conturează în capitolul *Telegrafia iubirii*, unde Hasdeu, operând în cadrele dihotomiei *mărginire-dezmărginire*, izolează trei feluri de iubire manifestate ca altruism: iubire sexuală, care implică altruism și mărginire, tipice organismului trupesc (sau suborganismului), iubire nesexuală, care înseamnă altruism și desmărginire, caracteristice organismului sufletesc (sau supraorganismului) și confluența celor două, căsătoria. În economia funcționării comunicării spiritiste, singura validată rămâne iubirea nesexuală, cea ce justifică titulatura de „telegrafie a iubirii”, alocată împărtășirii problemelor unei ființe, în vis sau prin viziune, cu o ființă iubită, aflată oricât de departe. Ancora științifică a acestei opțiuni este antropologul italian Paolo Mantegazza (printr-o teorie a iubirii de nuanță darwinist-progresivă, ce susține faptul că o iubire este cu atât mai omenească, cu cât ea se manifestă mai departe de instinct), în vreme ce ilustrarea literară vine dinspre Iulia (schița *Thomassine Spinola*, unde eroina, apologetă a iubirii platonice, se sinucide nesuportând umanizarea bărbatului iubit).

Ipnatismul în spiritism începe prin a sublinia convertirea la spiritism a unor oameni de știință (printre care și Charles Richet, devenit o autoritate în paginile cărților de popularizare a domeniului) și continuă cu istoria imersiunii lui Hasdeu în spiritism. El impune darwinismul ca dovadă irefutabilă a existenței unor ființe supraomenești și, silogistic, ajunge la

¹² Ibid., p.51

¹³ Ibid., p. 92

¹⁴ Ibid., pp. 106-107

concluzia că orice darwinist (adică evoluționist) este automat și un spiritist. Mai mult decât atât – susține el –, mințile luminate au nutrit dintotdeauna convingerea că sufletele altora n-au murit. „Printr-un asemenea simțământ intim – precizează Hasdeu –, prin acel fel de autopatie, eu unul am fost spiritist totdeauna, spiritist totdeauna a fost tatăl meu Alexandru, spiritist a fost totdeauna bunicul meu Tadeu, ambii adăpați în științe sociale și filosofice, dar neclintiți în spiritismul lor, și... cum să zic? Nu-mi vine a crede că va fi fost vreodată un Hasdeu nespirtist”¹⁵.

Firește, o descendență spiritistă, afirmată chiar și în absența unei teorii coagulate, anulează – susține savantul – ipoteza emergenței spiritismului în viața lui Hasdeu abia după moartea Iuliei. El admite însă că acest eveniment a adăugat credinței sale spiritiste, neformulate dogmatic, noi fenomene spiritiste. Primul dintre aceste fenomene este o intuiție despre supraorganism, produsă în siajul unui vis ce concentra istoria unei dedublări. Translarea literară a visului o reprezintă o poezie publicată în numărul din 15 noiembrie 1888 din „Revista Nouă”: „Și am murit fără s-o știu;/ Părea că-i adormire, / Căci nu eram nici mort, nici viu,/ Simțind o nesimțire;/ Apoi o clipă n-a trecut/ Și două firi depline,/ Doi eu întregi s-au desfăcut/ Dintr-unul singur mine./ Eram un eu încremenit/ Jos, cu condeiu-n mână;/ Sus, eu celălalt priveam uimit/ La fața-i de țărână;/ Și mă-ntrebai: cum de putui/ Să-ndur, o Doamne sfinte!/ Cincizeci de ani în pielea lui,/ Eu, inimă și minte!/ Dar ce sunt eu? Și m-am văzut/ Icoană mult mai vie/ A eului meu din trecut/ Plăpândă, străvezie,/ Elastică neînchipuit,/ Un vis, de Mirea zugrăvit,/ Neînchipuit de fină.../ Din aburi și lumină!/ Ochirea-mi pătrundea ușor/ Din zare până-n zare;/ Citeam fâțiș a tuturor/ Ascunsă cugetare;/ Eram stăpân să mânuiesc/ Acel curent subțire/ Pe care oamenii-l numesc/ Prevăz și presimțire...”¹⁶.

Această ieșire din sine într-un perimetru al superiorității își găsește o posibilă explicație în considerațiile despre inconștientul lui Karl Robert Eduard von Hartmann, similar până la un punct (moartea) cu supraorganismul hasdeian, esențial nemuritor și supus logicii reîncarnării. „Fiecare eu – precizează Hasdeu –, individualitate neîntreruptă în lanțul tuturor transformărilor sale succesive, la fiecare nouă întrupare face o nouă persoană, adică joacă un rol nou. În acest rol nou, eul are fâțiș uni-conștiința personajului pe care îl joacă, păstrând pitiș pluri-conștiința tuturor

¹⁵ Ibid., p. 139

¹⁶ Ibid., pp. 141-142

*personajelor jucate în trecut*¹⁷. Pe de altă parte, fiecare existență suportă conștient impactul liberului arbitru și, în mod inconștient, pe cel al fatalității. Altfel spus, prezentul personal și linia evolutivă trasată de la început prin toată seria de întrupări.

Istoria spiritismului hasdeian încorporează și mărturisirea mefienței inițiale a savantului în ceea ce privește participarea la ședințele de spiritism, urmată de o serie de experimente care demonstrează adevărul comunicării cu spiritele. Între aceste experimente, un precedent, precum coincidența dintre dispariția tatălui său și trecerea savantului de la studiile istorice la cele lingvistice, își dovedește caracterul neaccidental într-o ședință spiritistă din 13 noiembrie 1890, prin primirea unui mesaj (scris în limba rusă și comunicat prin mediumul Vasile Cosmovici) de la tatăl său: „În calitate de ultim descendent al familiei, tu ești dator a continua tezaurul limbii moldovenești: *Etymologicum etc*”¹⁸. Interesant este faptul că și *Arhiva spiritistă* consemnează multe mesaje care fac aluzie la „datoria” lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, inclusiv la nivelul negativului, prin repetata asigurare dată de spiritele familiei că sunt mulțumite de efortul său. De pildă, în sesiunea din 15 mai 1898, Iulia își începe mesajul asigurându-l de satisfacția colectivă a spiritelor familiale: „*Dragă Papaliga, Suntem foarte mulțumiți de tine și îmi face o enormă plăcere să pot dispune atât de mult de puterea de a corespunda cu tine*”¹⁹. Este o frază care, cu mici variații, revine obsesiv în mesajele spiritiste, fiind perfect compatibilă cu dialogul familial extins în sfera spiritelor.

Revenind la mesajul primit de la spiritul tatălui, el îi permite lui Hasdeu o analiză și o teoretizare a procesului spiritist, de la starea cataleptică a mediumului care recepționează sugestia, la scrierea automată, prin intermediul mediumului care stă în picioare, cu ochii închiși și cu capul întors de la hârtie, primind inconștient sugestia. Însă, acceptarea adevărului acestei experiențe nu înseamnă că Hasdeu ignoră posibilitatea autosugestionării mediumului sau chiar a unei fraude, iar materialul investigat în acest sens îi este oferit savantului român de *Cartea Spiritelor* a lui Allan Kardec. Mesajul primit de spiritistul francez de la un spirit care semnează *Apostolul Pavel* reprezintă, în analiza hasdeiană, un caz tipic de autosugestie mediumnică. Inventariind consemnările spiritiste

¹⁷ Ibid., p. 148

¹⁸ Ibid., p. 182

¹⁹ Id., *Arhiva spiritistă. Vol V. (16.01.1898 – 04.08.1904)*. Transcrierea, traducerea textelor și note de Jenica Tabacu și Manuela Anton, Editura Vestala, București, 2008, p. 18

ale lui Kardec, Hasdeu observă absența comunicărilor cu cei apropiați, cu spiritele familiale ale spiritistului francez, compensată în mod bizar prin avalanșa mesajelor venite din partea unor spirite ilustre, dar concentrate pe subiecte relativ banale, dovadă clară de autosugestie, în opinia sa. „*Un spiritist serios* – precizează Hasdeu – *nu va căuta dară niciodată, fie el însuși, fie printr-un medium, de a primi împărtășiri decât numai de la ai săi, mari sau mici, cum vor fi fost ei*”²⁰. El admite că este posibil, în cazuri excepționale, ca spirite străine să trimită mesaje, însă acompaniate întotdeauna de dovezi identitare.

Finalul capitolului dezbate diferențele dintre hipnotism și spiritism, primul fiindu-i proprie sugestia orală, iar celui de-al doilea sugestia mentală, dovadă clară de superioritate. Suggestia spiritistă și hipnoza intră și în substanța capitolului următor, *Materialismul în spiritism*, analiză transversală a propriilor sale experimente spiritiste și a fenomenelor spiritiste experimentate de nume mari din domeniu și tratate de literatura de specialitate. Miza o reprezintă evidențierea materialității spiritelor, care, la apogeu fiind, translează în materializări, acestea din urmă putând fi surprinse de aparatul de fotografiat. Pasionat de fotografierea spiritelor, Hasdeu nu neglijează faptul că fotografiile spiritiste pot fi falsificate, o serie întreagă de asemenea fotografii, deconspirați uneori de spiritiști celebri (precum mediumul scoțian Daniel Dunglas Home) devenind subiectul unor scandaluri publice.

Ultimul capitol din *Sic cogito*, intitulat *Excelsior*, istorisește cum „*un giuvaer arhitectonic s-a construit exclusiv printr-un șir de sugestii spiritiste*”²¹. „*Giuvaerul arhitectonic*” este templul-cavou din cimitirul Șerban-Vodă (azi Bellu) din București. Titlul capitolului este preluat dintr-un poem al lui Longfellow, însă, spre surprinderea sa, Hasdeu îl descoperă și în articolul lui Ionnescu-Gion, *Un mormânt-poemă*, publicat în 1891 în „*Revista nouă*”, reprodus în *Sic cogito*, unde „*excelsior*”²² concentrează ascensionalitatea simbolurilor conținute de cavoul Iuliei. Potrivit mărturiilor savantului, n-a existat niciun plan general pentru această construcție, fiecare element fiind adăugat pas cu pas, în funcție de sugestiile primite în cadrul ședințelor de spiritism de la spiritul Iuliei și, o dată, în mod excepțional, de la fratele său Nicolae. *Epilogul*

²⁰ Id., *Sic cogito*. ed. cit., p. 191

²¹ Ibid., p. 247

²² Ibid., p. 248

volumului deconspiră originea spiritistă²³ a titlului *Sic cogito*, în cadrul unei ședințe din 22 martie 1891²⁴, în care mediumul Th. Speranția scrie această sintagmă. O corecție în acest sens este adusă de fiul lui Th. Speranția, Eugeniu Speranția²⁵, care afirmă că tatăl său a ales în mod conștient titlul.

Cel dintâi mesaj spiritist consemnat de către Hasdeu datează, potrivit mărturisirii sale din *Sic cogito*, din martie 1888, la șase luni de la moartea Iuliei, când, inconștient, a notat, cu slova fiicei sale: „*Je sui heureuse; je t'aime; nous nous reverrons; cela doit te suffire. Julie Hasdeu*”²⁶. În trenea acestei misive prime se înscrie o serie impresionantă de mesaje, primite cel mai adesea în cadrul ședințelor de spiritism, adunate editorial în cele cinci volume ale *Arhivei spiritiste*. Aceste ședințe au avut loc inițial în locuința familiei Hasdeu din București, la sediul „*Revistei Noi*”, în cavoul din cimitirul Bellu, în casele unor prieteni (Bernard Vermont și Constantin I. Istrati) și, mai târziu, în camera albastră a castelului din Câmpina.

Cavoul familiei Hasdeu din cimitirul Belu din București reprezintă prima construcție concepută de Bogdan Petriceicu-Hasdeu prin intermediul dicteului spiritist, sursele acestor instrucțiuni fiind, potrivit mărturiilor din *Sic cogito* și din *Arhiva spiritistă*, Iulia, fiica scriitorului, și Nicolae, fratele său. Construit între 1888 și 1891, fără un plan prealabil, cavoul reprezintă în principal oglindirea dorințelor Iuliei, transmise în cadrul ședințelor de spiritism fie direct tatălui său, fie prin intermediul mediumilor. Un prim aspect simbolic integrat cavoului combină numerologia, instanțele spiritual-culturale relevante pentru universul hasdeian și genealogia. „*Ea îmi comandase să așez în templu, formând altarul superior, busturile lui Christ, Shakespeare și Victor Hugo. Era trinitatea, a cărei fiecare unitate cerea o nouă trinitate, în total nouă. Este ceea ce mi-a comandat ulterior, desemnând nouă*²⁷ *membri ai familiei, ale căror portrete trebuiau amplasate în tocul ferestrei, de o parte și de alta a altarului superior*”²⁸ –

²³ Ibid., pp. 301-302

²⁴ Id., *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 64

²⁵ Apud., Jenica Tabacu, op. cit., p. 75

²⁶ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Sic cogito*. ed. cit., p. 9

²⁷ Iulia Hasdeu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Iulia Hasdeu-soția, Alexandru (tatăl savantului), Tadeu (bunicul lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu), Nicolae (fratele scriitorului), Valeria (bunica), Elisabeta (mama), Boleslav (unchiul lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu).

²⁸ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 21

notează Hasdeu cu ocazia ședinței spiritiste din 16 octombrie 1890, explicând astfel sugestia minimală a spiritului Iuliei, „în fiecare unitate este o trinitate”²⁹. O precizare ulterioară, din 7 iunie 1891³⁰, indică plasarea figurilor apostolilor pe altar, cu excepția lui Iuda, înlocuit cu un mic pedestal pe care scrie doar numele apostolului trădător. Realizarea în teracotă a apostolilor revine atelierului lui Raphael Casciani³¹. În centrul cavoului, busturilor trinității prime – Christos, Shakespeare, Hugo (și el captivat de spiritism și, uneori, corespondent³² al lui Hasdeu în cadrul sesiunilor) – li se alătură bustul Iuliei, sculptat în marmură de Carrara de Ioan Georgescu, plasat³³ cu fața către altarul superior, pe când celelalte trei sunt așezate pe o placă ce unea marginile laterale cu tavanul. Soclul pe care se află bustul Iuliei apare flancat de două uși de fier, ce reprezintă, fiecare, câte un soare, înconjurat de douăzeci și patru de stele de argint pe fond azuriu, iar în spatele lor se găsește altarul, ce adăpostește rămășițele Iuliei. Deasupra lui, două file de marmură invocă în opt limbi numele lui Dumnezeu (greacă, latină, arabă, ebraică, chineză, cu caractere hieroglifice, cu caractere cuneiforme și cu devanagari). Pe altar se poate și azi citi: „Cu voia lui Dumnezeu/ S-a săvârșit acest templu spiritist întocmai/ După planul dat cu toate amănuntele de/ Iulia Hasdeu/ Executor fiind B.P. Hasdeu/ După îndemnul căruia au lucrat/ Sculptură I. Georgescu/ Marmură și mosaic frații Axerio/ Ferărie A.O Czipser/ Vitraliu Ziegler și Schmidt/ Bronz Ph. Schweickert/ MDCCCXC/ Cu voia lui Dumnezeu”³⁴.

Jenica Tabacu observă că toate sugestiile aveau un țel anume: „materializarea lor conducea către producerea unor efecte neașteptate”³⁵. Astfel, busturile trinității prime se revelau privirii doar dintr-un anumit unghi. Un alt element ține de simbolistica oglinzilor paralele, menite să deschidă perspectiva ilimitării spirituale, să creeze infinitul. În ședința din 12

²⁹ Ibid., p. 21

³⁰ Ibid., pp. 87-88

³¹ Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. Editura Fundației Culturale Gheorghe Marin Speteanu, București, 2007, p. 6

³² Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 259: În ședința din 17 septembrie 1892, Victor Hugo îi transmite rugămintea lui Alecsandri („unul dintre ai noștri”) de a nu fi uitat de către savant, precum și regretul că nu i-a ascultat întotdeauna sfaturile.

³³ Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 6

³⁴ Ibid., p. 9

³⁵ Ibid., p. 7

aprilie 1891, spiritul Iuliei precizează: „Acum, dragă Papaliga, vrei să-ți fac o mare surpriză? Crezi că totul s-a sfârșit cu templul nostru. Este adevărat, totul s-a terminat, doar că vreau să-ți amintesc ceva: deseori, când mergi acolo, nu te regăsești destul de liber, simți ceva care îți pune limite. Ei bine, știi ce este? Iată: mai adaugă de o parte și de alta a scării la intrare două oglinzi și vei avea infinitul. Vei vedea atunci ceva extraordinar”³⁶. Pe aceste oglinzi, pictorul George Demetrescu Mirea³⁷ pictează, la solicitarea lui Hasdeu, doi îngeri (la sugestia lui Nicolae), cu aripi azurii (culoare „mai spiritistă”³⁸), prin care, din loc în loc, se vede suprafața reflectantă. Ca mai toate detaliile templului, și acestea sunt rezultatul comunicării cu spiritul Iuliei. Aceluiași pictor i se cere realizarea unui medalion cu un „craniu, în orbitele căruia vor fi doi ochi, doi ochi de îngeri”³⁹, iar sub el inscripția: „Moartea e viață. Nici un regret!”, deviză perfect coerentă cu ansamblul credințelor spiritiste. Însă, funcția medalionului și a inscripției depășește cadrele dogmatice, menirea ei fiind amortizarea tristeții și a regretelor vizitatorilor, care încarcă negativ spiritul Iuliei. Trebuie precizat faptul că vizitatorii își lăsau deseori impresiile în albumul deschis al cavoului-templu, așezat pe biroul Iuliei.

Potrivit articolului publicat în „Revista Nouă”, nr. 11-12 din 1891, de către G.I. Ionescu-Gion, *Un mormânt-poemă*⁴⁰, partea terestră a cavoului mai conține un esențial simbol al înțelepciunii, un tron-biblioteca (cu cărțile esențiale ale umanității săpate în piatră și cu inscripția „Mai șezi puțin!”), așezat sub un glob terestru din marmură, cu cele cinci continente colorate și cu trei pietre ce corespund Parisului, Bucureștiului și Romei (operă a sculptorului Frederic Storck, responsabil și de crearea sfincșilor de la Câmpina), precum și un lanț de bronz, vopsit în negru, de care sunt suspendate o cruce, o ancoră și o inimă, ultimele trei fabricate din nichel, sfincși feminini, coroane și porumbei, condeie încrucișate și flăcări, coloane și capitellii, totul sugerând sfera materială. Pe cupola de deasupra tronului se află un cap de mort, înconjurat de cuvintele: „Lăsați rîndunica să-și facă cuibul!”. În schimb, sfera ideală se configurează la subsolul cavoului, unde se găsesc picturile, sculpturile și textele filosofice și

³⁶ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 71

³⁷ Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 6

³⁸ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 107

³⁹ Ibid., p. 117

⁴⁰ Apud., Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit. pp. 7-8

poetice, accesibile doar inițiaților. Tablele legilor (religioasă, morală, socială și filosofică), gravate în marmură, se află, sub o stea octogonală, de-o parte și de alta a scării. Intrarea în acest perimetru este guvernată de sentința, spiritistă prin excelență: „*Moartea dă viață!*”, gravată la capătul unei trinități de avertismente-sugestii spirituale. Celelalte două, delimitări clare la palierul ființelor umane, în acord perfect cu teoria evoluționistă a spiritismului clasic elaborat de Kardec, sunt: „*Trecători, priviți deasupra! Cugetători, căutați înlăuntru!*”. Coborârea în subsolul cavoului se face printr-o scară de zece trepte, ultimele cinci rabatabile, permițând astfel o izolare fizică - nu numai una simbolică - a acestui perimetru ideal; idealitate transcrisă nu numai în simbolurile conținute, ci și în jocul de lumini și culori filtrate de vitralii și reflectate de marmură, de tavanul albastru și îngerii trandafirii pictați pe ferestrele luminatorului. Florile și fluturii, creația lui Juan Alpar (alias Alexandru Paraschivescu), completează imaginea edenică.

Nu numai efectele vizuale contează în economia simbolică a cavoului, ci și virtualitatea muzicală. În sesiunea din 21 iulie 1891⁴¹, spiritul Iuliei mulțumește pentru aranjarea muzicii de către Stephanesco (prezent și el în multe dintre sesiunile spiritiste hasdeiene) și sugerează transpunerea ei pe un cilindru dințat, încorporat într-o cutie muzicală. „*Doar prin această cutie vei putea să ascuți o muzică cu adevărat celestă*”, subliniază mesajul spiritist. La 18 septembrie 1892, același spirit aplaudă eforturile compozitorului, care „*este acum ceea ce trebuia să fie: veritabilul un du-te-vino, adică simbolul evoluției vieților*”⁴², de la gradele inferioare la cele evoluat. Firește, și această cutie muzicală își va găsi locul în templu.

Departate de a se restrânge la instrucțiuni privind construcția celor două temple - cavoul familiei și castelul de la Câmpina -, întrebările puse de Hasdeu spiritelor familiei sale (Iuliei, tatălui său, unchiului Boleslav sau fratelui Nicolae) vizează aproape toate palierele decizionale ale existenței scriitorului, de la documentele pe care trebuie să le trimită avocatului la corespondența sa, de la crizele de inspirație ale prietenilor la chestiunile tehnice ale ședințelor de spiritism, de la ierarhiile literare la viața spiritelor. Nu de puține ori, mesajele conțin recomandări de sănătate, avertismente și sfaturi legate de aspecte banale. Este, în fond, o continuare a dialogului, cu Iulia în principal, și cu ceilalți membri ai

⁴¹ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 96

⁴² Ibid., p. 260

familiei sale, dincolo de pragul vieții acestora. De altfel, Hasdeu mărturisește în documentele spiritiste: „Îngerul meu Lili, dorința de a te auzi mai întâi este esențială; apoi nevoia de a fi ghidat de tine și de ai noștri”⁴³. Dialogul cuprinde fiecare actant din viața lui Hasdeu – mai ales trei dintre mediumi, Vasile Cosmovici, Zamfir Constantin Arbore și Theodor Speranția –, fiecare proiect cultural al savantului, aspecte cotidiene și previziuni, sfaturi și reflecții, frânturi din viața și misiunile spiritelor, ce completează filosofia spiritistă. De exemplu, lui Nicolae i se solicită o evaluare a pictorului Nicolae Vermont (care a frecventat o vreme cercul spiritist hasdeian, dar pe care îl regăsim și în anturajul lui Alexandru Bogdan-Pitești), iar acesta îl încurajează să continue să picteze, întrucât „calea pe care o iubim este natura bine studiată și apoi idealizată”⁴⁴. În sialul aceluiași investigații, conversațiile cu Nicolae îl vor îngloba deseori pe pictorul Vermont, chiar dacă numai pentru a i se transmite urările spiritului.

Același spirit lansează, în 10 ianuarie 1903, o gravă avertizare, care combină, deloc surprinzător în sintaxa aristocratică a familiei, datoria și sprijinul intrafamiliar (și transsubstanțial): „Am o chestiune foarte delicată [...]. Căci este afacerea templului nostru și tu ai misiunea să completezi această mare datorie. Îți amintești o zi, joi, când brusc, după prânz, ți-a fost rău... Grație nouă, corpul tău a putut rezista la imprudențele pe care le faci. Poți în orice moment să vii mai degrabă printre noi, dar fără a fi terminat ultimele dispoziții în legătură cu templul nostru și atunci este o întreagă problemă pe care o vei lăsa acolo. [...] Principiul este de a uza, dar nu de a abuza”⁴⁵.

Familia Hasdeu se mută în castelul din Câmpina⁴⁶ în 1897, însă aventura Castelului „Julia Hasdeu” începe în 1893, când, onorând invitația doctorului Constantin I. Istrati (militant pentru dezvoltarea științei românești, el a înființat Societatea Română de Știință, în 1890, Asociația Românească pentru Înaintarea și Răspândirea Științelor, în 1902, și a organizat Expoziția de știință pură și aplicată din 1903, dar și participant la sesiunile spiritiste hasdeiene), Hasdeu decide să cumpere proprietatea pe

⁴³ Ibid., p. 193

⁴⁴ Ibid., p.195

⁴⁵ Id., *Arhiva spiritistă. Vol V. (16.01.1898 – 04.08.1904)*. ed. cit., pp. 122-123

⁴⁶ Anumite detalii despre istoria castelului de la Câmpina sunt preluate din studiul Jenicăi Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., iar informațiile legate de arhitectura și elementele castelului sunt rezultatul unei vizite, cu completări (mai ales despre elementele pierdute între timp) din studiul amintit mai sus.

care va construi ulterior templul Iuliei, urmând tiparul creației cavoului. „Acest castel s-a zidit în anii 1894-1896, planul fiind dat de spiritul Iuliei B.P. Hasdeu prin medium B.P. Hasdeu, apoi desemnat arhitectonic de Th. Dobrescu, construcțiunea de N. Anghelescu”⁴⁷ – notează Hasdeu în 26 august 1894. Transcrierile ședințelor spiritiste indică, la un moment dat, în mesajul Iuliei, și o altă destinatară a castelului, Iulia-mama⁴⁸ („*casa pe care vrei s-o faci scumpei mele mame la Câmpina*”⁴⁹), ceea ce ar explica, consideră Jenica Tabacu⁵⁰, data de 2 iulie de pe crenelurile terasei mediane. Potrivit unei logici ezoterice, 2 iulie este coincident cu *Două Iulii*, sugestie consolidată, pe de o parte, de faptul că 2 iulie reprezintă data la care Hasdeu le serba pe amândouă pe vremea când trăiau, și, pe de alt parte, de moartea Iuliei-mama în data de 19 iulie, adică 2 iulie după calendarul vechi. Parcul castelului mai adăpostea două case, demolate în 1958. Astăzi, se mai păstrează fosta cameră a servitorului și căsuța portarului. Însă, ceea ce frapează este arhitectura clădirii principale, datorată unui Hasdeu inspirat de spiritele familiale. Primul plan al castelului (dintr-o serie) datează din 3 septembrie 1893⁵¹, acesta fiind și anul inscripționat deasupra intrării, în ciuda faptului că zidirea propriu-zisă începe abia în 1894, ceea ce sugerează preeminența creației spirituale, relevanța originii spirituale a proiectului. Ca și în cazul cavoului, nu numai spiritul Iuliei transmite instrucțiuni, ci și spiritul lui Nicolae, unul dintre mesajele acestuia având ca subiect dedicarea spiritistă a arhitectului Toma Dobrescu, devenit, după toate aparențele, un spiritist retractil: „*Profit, deci, de câteva minute până la sosirea Admirabilei [Iulia] noastre, care va continua cea mai dificilă parte a cursului. Deci, sunt, ca toți ceilalți [membrii familiei Hasdeu?!] foarte mulțumit de tine. Da, foarte bine, scumpul meu, vei arăta dlui Dobrescu ceea ce trebuie să îi arăți și îl vei întreba de ce nu este în prezent cum a fost înainte, în întregime spiritist*”⁵². Documentele rețin toate

⁴⁷ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., p. 375

⁴⁸ Mai multe documente nespirtiste, legate de construcție, fac referire la castelul destinat Doamnei Iulia B.P. Hasdeu.

⁴⁹ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., p. 279

⁵⁰ Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 10

⁵¹ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., p. 102

⁵² *Ibid.*, p. 294

amănunțele construcției. Astfel, știm⁵³ că atelierul lui F. Weigel a realizat partea de fierărie a castelului, policandrele, cele trei ferestre de pe plafonul bibliotecii, postamentul pentru statuia lui Christos și consolele metalice din bibliotecă, în vreme ce Ignat Silber a pictat tavanul și pereții mai multor încăperi.

Schițele păstrate în *Arhiva spiritistă* au, de obicei, un caracter fragmentar și esențializant. În general, ele surprind ideea, nu detaliile. Astfel, documentul ședinței din 22 octombrie 1894⁵⁴, în care Nicolae îi dă savantului sfaturi de sănătate, conține un desen cu trei cercuri concentrice, orientate în jurul unui centru marcat, schiță vagă a bazei Marelui Crucifix din turnul central al castelului. În 28 octombrie 1894⁵⁵, conversația cu spiritul Iuliei este scurtcircuitată prin desenarea a două stele cu cinci colțuri (una roșie și una albastră), regăsite ulterior pe tavanul corpului central, deasupra statuii lui Christos. Potrivit precizărilor Iuliei, desenul are menirea de a clarifica ultimele cuvinte dintr-o ședință anterioară (21 octombrie 1894): „*Lumina ce este?*”⁵⁶. Uneori, incertitudinea sursei de inspirație pentru planurile arhitecturii și decorării templului-castel se strecoară în sufletul lui Hasdeu. În 26 aprilie 1896, el întreabă spiritul Iuliei: „*Ideea ușii mele de intrare în piatră pentru Câmpina vine de la voi?*”⁵⁷. Desenul ei fusese încorporat în mesajul din 31 martie al aceluiași an. O schiță a ușii principale apăruse deja în manuscrisul din 27 octombrie 1895, alături de o rugăciune a lui Hasdeu: „*Domnul meu Iisus, Îngerii mei, Lili a mea, tată, Nicolae al meu, toți sfinții mei, protectorii mei în fața lui Dumnezeu, Ceea ce vă implor este ca, prin protecția voastră, să pot continua și să termin casa noastră [!] de la Câmpina, fără a antama micul meu capital de 60.000 de franci*”⁵⁸. Mai explicit este o schiță din 20 decembrie 1896⁵⁹, însoțit de nota „*cu un plan de panou decorativ al d[omnu]lui H[asdeu] destinat p[entru] castelul din Câmpina*”.

⁵³ Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 10

⁵⁴ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., pp. 425-426

⁵⁵ Ibid., p. 433

⁵⁶ Ibid., p. 424

⁵⁷ Id., *Arhiva spiritistă. Vol IV. (07.01.1896 – 26.12.1897)*. Transcrierea, traducerea textelor și note de Jenica Tabacu, Editura Vestala, București, 2005, p. 72

⁵⁸ Id., *Arhiva spiritistă. Vol III. (13.11.1894 – 31.12.1895)*. Transcrierea, traducerea textelor și note de Jenica Tabacu, Editura Vestala, București, 2009, p. 267

⁵⁹ Id., *Arhiva spiritistă. Vol IV. (07.01.1896 – 26.12.1897)*. ed. cit., p. 182

Structura trinitară esențială în conceperea cavoului se aplică și în construcția castelului. Acesta are trei aripi, trei turnuri, cel median fiind în formă de dom, caracteristică menită să sugereze sacralitatea basilicii. Frontonul are formă triunghiulară și cuprinde Ochiul lui Dumnezeu, flancat de anii între care s-a săvârșit construcția: 1893-1896. Intrarea principală se face printr-o masivă ușă de piatră, care, rotindu-se în jurul axului său, glisează pe o șină încastrată în terasă, prag între lumi și poartă înspre cunoașterea misterelor. Pe ușă se afla blazonul domnitorului Ștefan Petriceicu, încadrat, pe de o parte, de cuvintele atribuite lui Galileo Galilei – „*E pur si muove*” – și, pe de altă parte, de deviza familiei Hasdeu – „*Pro fide et patria*”. Coroana de pe blazon a fost îndepărtată odată cu prima restaurare a monumentului, între anii 1958-1964.

Ușa principală are, de o parte și de alta, câte un tron din piatră, simbol de putere, sugerând, maximal, putere divină și, minimal, descendență princiară. Pe aceste tronuri se găsesc gravate legile și semnele pitagoreice, cercurile și pentagrama, ultima, semn de recunoaștere la origine și indiciu de sănătate interioară. Cele douăsprezece legi, dictate într-o ședință spiritistă mediumului Vasile Cosmovici și scrise inițial în franceză (ca mai toate notațiile din *Arhiva spiritistă*), sunt: „I. *Legea religioasă*/ 1. *Crede în Dumnezeu.*/ 2. *Crede în nemurirea sufletului.*/ 3. *Crede în darul comunicării cu cei duși.*/ II. *Legea morală*/ 4. *Iubește și ajută neamul.*/ 5. *Iubește și ajută pe cine te ajută și te iubește.*/ 6. *Iubește și ajută fără a precugeta la folosul tău.*/ III. *Legea socială*/ 7. *Nu te necinști pe tine însuși, ca să te cinstească alții.*/ 8. *Nu necinști pe alții ca să te cinstești pe tine însuși.*/ 9. *Nu necinști munca, căci munca e viață.*/ IV. *Legea filosofică*/ 10. *Când faptul îți, atunci adevărul știi.*/ 11. *Când nu vrei să crezi, atunci nu poți să vezi.*/ 12. *Când cauți dovadă, atunci găsești tăgadă.*”⁶⁰

Pe spătarul fiecărui tron se afla câte un sfinx (prezență obligatorie și în cavou). Cu o istorie și o mitologie impresionantă, sfinxul intră emblematic în ezoterism, dobândind centralitate în arhitectura masonică specială, care l-a adoptat, pe linie egipteană, ca simbol al misterului. Bogdan Petriceicu-Hasdeu a făcut parte din Francmasonerie, fiind inclusiv unul dintre susținătorii ramurii ei mixte. În plus, onorând înțelepciunea și propensiunea către înălțare spirituală a Iuliei, pe cotoarele tomurilor săpate în piatră de la baza tronurilor sunt trecute

⁶⁰ Apud., Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., pp. 17-18

numele unor femei excepționale din istoria omenirii: Agnodika (figură mitică, prima femeie medic din perimetrul atenian, judecată pentru practica medicală de colegii ei bărbați și achitată în urma intervenției femeilor), Hypatia (matematician, astronom și filosof neoplatonic din Alexandria, ucisă de creștini pe fondul conflictelor dintre puterea religioasă și puterea politică), Beatrice Portinari (iubita lui Dante), Juana Veranez⁶¹ (figură a misticismului spaniol?!), Elisabeta Tudor (regina Angliei), Charlotte Corday (asasina lui Jean-Paul Marat) și Iulia Hasdeu. Alăturarea acestor nume sugerează mai mult decât apartenența la o excepționalitate spirituală feminină, și anume, șirul întrupărilor spiritului Iuliei.

De o parte și de alta a intrării principale se află cele două intrări secundare, corepunzătoare turnurilor laterale, decorate cu grilaje ce simbolizează razele solare (similare celor din cavou), sub forma unor săgeți, cu monograma JH în centru. Fiecare dintre aceste uși conduce oblic înspre corpul central al castelului, formând un triunghi, figură ubicuă în simbolistica spiritistă a celor două temple hasdeene.

Prin masiva ușă de piatră, se face accesul într-un culoar îngust, flancat de două oglinzi paralele (ca și în cazul cavoului), aparat simbolic al eternității. Printre aceste oglinzi se intră în dom, marcat de o structură imensă, în formă de cruce, Marele Crucifix, care, privită din față, are forma unei cupe. La nivelul superior al acestei structuri este amplasată o statuie din lemn a lui Christos, comandată lui Raphael Casciani, sculptorul care realizase și câteva dintre lucrările cavoului din Șerban-Vodă (Bellu). Reprezentarea christică aleasă vine din perimetrul catolic francez, mai precis din imaginea de la Sacré-Cœur din Montmartre, iar coloristica ei, roșu și alb, sugerează o logică resurecționară, acestea fiind culorile folosite în reprezentările medievale de după Înviere, ale lui Christos.

Domul are trei uși, fiecare dând spre câte o terasă, și o fereastră circulară, segmentată de o cruce și intarsiată cu sticlă roșie și galbenă. Suspendat deasupra capetelor vizitatorilor, Christos apare aureolat, grație luminii filtrate de acestea, și se profilează pe fundalul cupolei, ceea ce intensifică senzația de revelație. Trebuie să luăm în calcul faptul că, inițial, cupola

⁶¹ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., pp. 157-158: Istoria Juannei Thereza Isabelle Veranez și a conflictelor cu Inchiziția spaniolă din secolul al XV-lea este povestită în ședința din 27 decembrie 1891.

reprezenta cerul (fondul albastru, recomandat și în cavou, cu stele, nori și, poate, îngeri), adică perimetrul stărilor superioare ale ființei. Mai mult decât atât, în vârful cupolei era pictat un triunghi ce închide în el un ochi (deschizătura centrală a domului), echivalentul Ochiului lui Dumnezeu, aflat și pe frontispiciul castelului. Întregul aparat simbolic al cupolei potențează ideea de înălțare spirituală, de progresie a spiritului. Prin contrast, în zilele noastre, cupola reprezintă – în urma restaurărilor cu caracter ideologic - un labirint pictat pe fond roșu.

Un inventar minimal al simbolismului arhitectural din corpul central al castelului scoate în evidență simbolistica ascensională și cea a centrului, ultima, în versiunea clasică a Arborelui Lumii (reflex al cupei configurate în interiorul domului), care leagă lumea subterană (subsolurile castelului în acest caz), perimetrul terestru și universul supra-sensibil, cerul. Deloc întâmplător, deasupra planului terestru se profilează Christos, „*vârf accesibil, marele mediator*”⁶², entitate mântuitoare prin excelență și manifestare a superiorității din ordinea spiritistă, conotată accentuat resurecționar, nu sacrificial. Prezentă în multe rituri de inițiere, scara are o prezență dublă, simetrică în turnul central al castelului, două scări flancând stâlpul central și consolidând omniprezența simbolistică ascensională și inițiativă.

În spatele statuii lui Christos, pe balconul circular, se afla bustul Iuliei, investit cu valențe de centralitate în sistemul spiritist al lui Hasdeu, plasat pe o măsuță care mai conținea și două cutii muzicale. Pe aristonul fabricat de Leopold Stern, ele reproduceau *Requiemul* și imnul *Sursum*, primul receptat prin intermediul mediumului Vasile Cosmovici, în 1891, și aranjat în cvartet de George Stephanesco, iar al doilea, notat de Hasdeu însuși în 11 septembrie 1894⁶³. *Requiemul* a devenit o parte din ritul de comemorare al Iuliei la 17 septembrie, fiind executat în mod reperat de diferite orchestre⁶⁴ (sub conducerea violoncelistului G. Dimitrescu sau sub bagheta lui Anton Kneisel) la aniversarea morții ei, în cimitirul Bellu. Destinată inițial cavoului, placa de marmură neagră pe care sunt gravate versurile imnului *Sursum* se află în camera cu cale din Castelul „Iulia Hasdeu”, însă simbolismul corespondent al celor două temple face ca schimbarea destinației să nu distrugă armonia spiritistă a vreunuia.

⁶² Id., *Arhiva spiritistă. Vol II. (28.02.1893 – 13.11.1894)*. ed. cit., p. 331

⁶³ Ibid., p. 381

⁶⁴ Id., *Sic cogito*. ed. cit., p. 282

Ecoul palierului simbolic al cavoului în arhitectura și decorarea castelului se prelungește în figurile apostolilor (astăzi dispărute), în prezența crucii și a cupei, în iconografia culturală (reprezentată în castel de portretele scriitorilor favoriți ai lui Hasdeu – Bălcescu, Kogălniceanu, Heliade-Rădulescu, Alecsandri, Bolintineanu, Laurian etc), în portretele familiei sau în perenitatea materialelor alese (fier, granit).

Cele șapte portrete de familie aflate în sufrageria castelului (față de inventarul cavoului lipsesc Valeria și Boleslav) reiterează indicațiile urmate la construirea cavoului. Surpriza o constituie, însă, camera albastră, sau camera obscură, camera de spiritism. Din fresca acestei încăperi, refăcută în anii '60 de Ion Țenț⁶⁵ (după original) se mai întrezăresc câteva elemente familiare în economia iconografiei spiritiste hasdeiene: un cap de înger și un triunghi pe fond albastru. Din ceea ce s-a pierdut⁶⁶, amintim fluturile, legat de misterul metamorfozelor, dar și bufnița, simbol al înțelepciunii. Ceea ce adăpostește acum această cameră demonstrează din plin seriozitatea cu care Hasdeu a tratat domeniul: mobilierul, documentele sau camerele de fotografiat, destinate capturării pe peliculă a spiritelor.

Una dintre cele mai detaliate descrieri ale castelului de la Cămpina îi aparține lui I.L. Caragiale⁶⁷ și apare în paginile publicației „*Epoca*”, marcată de o ambiguitate tipică dramaturgului, în care seriozitatea narării glisează subtil înspre ironie. Beneficiind, cu prilejul vizitei, de explicațiile extensive ale lui Hasdeu însuși, Caragiale redă și semnificația simbolică a elementelor arhitectonice sau de decor. El notează astfel faptul că ușa de piatră (care-i amintește de un accesoriu prezent în romanele-foileton) reprezintă un spațiu de trecere între două lumi, și se arată impresionat de efectele copleșitoare ale combinației de arhitectură și simboluri, mai ales de figura strălucitoare a lui Iisus. Dramaturgul observă, de asemenea, că axa principală a planului tripartit urmează o linie perpendiculară pe meridian, ceea ce face ca fațada să fie orientată înspre Răsărit. Însă, cantitatea de elogi adresate amfitrionului său și observațiile rafinat-ironice trădează incongruența organică a lui I.L. Caragiale cu învățătura spiritistă care îl electriza pe Hasdeu.

⁶⁵ Jenica Tabacu, *Castelul Julia Hasdeu*. ed. cit., p. 19

⁶⁶ Ibid., p. 20

⁶⁷ I.L. Caragiale, *O vizită la Castelul „Julia Hasdeu”*. În: *Opere. Vol IV. Publicistică*. Editura pentru Literatură, București, 1965, pp. 96-100

Interesantă este o recomandare din 11 august 1891: „Trebuie mai întâi să te gândești ca numele nostru să fie viu, adică numele Hasdeu, apoi templul”⁶⁸, iar o modalitate de a păstra numele viu este instituirea unui premiu purtând numele unuia dintre Hasdei, premiu administrat de Academia Română. Din strategia nemuririi s-a concretizat doar templul, fondul Iulia Hasdeu, și firește, opera...

... Inclusiv cea spiritistă. În perioada interbelică, o inițiativă editorială are în vedere publicarea de cărți de popularizare a spiritismului. Ea se numește *Biblioteca Hasdeu*, în onoarea „primului savant spiritist român; a aceluia care a introdus spiritismul în România și care îl conduce mai departe”⁶⁹, iar primul număr poartă titlul *Ce este spiritismul? (Teorie și practică)*. Autorul semnează *Anatolia*, opțiune justificată, în *Lămurire pentru cititori*, de prejudecățile publicului. „Ca să nu fim considerați drept nebuni, pungași sau gură-cască, noi spirițiști – ca odinioară creștinii – stăm ascunși, până când lumina și adevărul vor fi mai la preț”⁷⁰ – precizează autorul, încercând să evite anatema care l-a marcat și pe Hasdeu în ultimii săi ani de viață.

Același impuls preventiv acționează la nivelul discursului, miza căzând pe caracterul științific al spiritismului, referința predilectă în acest sens fiind cercetarea lui Charles Richet. Suita argumentativă a cărții înglobează legile hasdeene și se armează cu o amplă istorie a spiritismului, ilustră pe alocuri, grație marilor scriitori, compozitori și filosofi fascinați de acest domeniu. În sprijinul pledoariei este antrenată și adversara ferventă a spiritismului, Biserica creștină, care „a fost spiritistă timp de trei veacuri la începutul ei”⁷¹, *Epistolele Sf. Apostol Pavel și Faptele Apostolilor* constituind manuale clasice pentru mediumnitate – spune autorul. În plus, ca și Hasdeu, spiritismul nu este incompatibil cu creștinismul – susține el. Dimpotrivă, un spiritist autentic este întotdeauna un bun creștin.

⁶⁸ Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Arhiva spiritistă. Vol I. (1889 – 26 februarie 1893)*. ed. cit., p. 102

⁶⁹ *Anatolia, Ce este spiritismul?. (Teorie și practică)*. Tipografia „Națională” Jean Ionescu & Co, București, 1926, p. 3

⁷⁰ *Ibid.*, pp. 3-4

⁷¹ *Ibid.*, p. 37